

Шарова Т. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української і зарубіжної літератури
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
Василенко Н. В.,
студентка ІV курсу філологічного факультету
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького

ХУДОЖНІ МАРКЕРИ ДИТИНСТВА У ТВОРАХ В. РОДІОНОВА

Анотація. У статті наголошується на тому, що художня творчість В. Родіонова для дітей має особливе спрямування, яке можна простежити через ті художні маркери дитинства, що використовує автор.

Ключові слова: дитяча література, художній маркер, творчість, концепція.

Постановка проблеми. У літературознавстві є низка художніх творів, головними героями яких є діти. Такі твори завжди привертала увагу читача. Варто акцентувати увагу на тому, що в літературі ХХ ст. окреслюються тенденції, проблемно-тематичні доміанти, де головну роль відіграють дитячі долі. У літературі початку ХХ ст. є митці слова, котрі вже торкалися цього питання, зображуючи на сторінках художніх творів різноманітні життєві долі маленьких героїв. Серед плеяди письменників вартими є уваги твори Олени Пчілки, М. Коцюбинського, В. Винниченка, В. Самійленка, О. Олеса та ін. Потрібно акцентувати на тому, що важливими для суспільства є художні твори, які читають діти. Саме тому актуальним у цьому плані є розгляд творчості сучасного українського письменника Володимира Родіонова, творча спадщина якого містить збірки поетичних творів на дитячу тематику.

Дослідженням творчої спадщини Володимира Родіонова займалися такі дослідники: Аркадій Філатов, Олександр Черевченко, Юрій Герасименко, Роберт Третьяков, Кость Гордієнко, Михайлина Коцюбинська тощо. Ґрунтовного цілісного дослідження, яке розкривало б багатовекторність Родіонова-поета на сьогодні не виявлено. Саме тому означена проблема є актуальною.

Мета статті полягає в аналізі художніх маркерів дитинства у творчості В. Родіонова.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчий доробок сучасного харківського письменника Володимира Родіонова є самобутнім явищем. Через наявність багатоплановості тематики, проблематики, ідейного спрямування реципієнт має змогу виокремити різні художні вектори автора.

Художній маркер стає по праву індикатором дитячої літератури, її кола «специфічного», що зумовлено творчим авторським підходом, його художнім методом осмислення життєвої реальності через призму літературного бачення. У творчості В. Родіонова засвідчено такі художні маркери-індикатори дитинства, що дають змогу зарахувати певне коло його творів до дитячої літератури, розвиток якої стоїть на порядку денному: цілеспрямованість, наявність аніматизму, персоніфікація, відсутність трагічності.

Цілеспрямованість дитячої літератури В. Родіонова, що реалізується на етнопедагогічному, естетичному, освітньому та

культурному рівнях, адресує сумарну кількість знань дитині з урахуванням вікових особливостей. Тобто, автор надає належне вагомості виховання дитини, розвитку, а тому максимально наближує свої тексти до зразка усної народної творчості, що надає можливість не розривати зв'язки з фольклором. Його твори – твори для дітей, тому чітко підпорядковані їхнім нормам. Водночас письменник говорить про прості речі з дуже вагомою смисловою акцентуацією: важливі для дітей теми і проблеми, у сприятливих варіаціях для їх свідомості. Варто акцентувати увагу на тому, що у творах В. Родіонова для дітей чергується доступність тексту з його багатоплановістю, ускладненістю, оскільки письменник усвідомлює універсальну роль дитячої книжки, тому підштовхує дитину на підсвідомому рівні до її розвитку, використання книжок складнішого рівня.

У творчості В. Родіонова відбувається знайомство з царством тварин і рослин, із термінами «природа», «дитина», подаються не лише образні їхні поняття, а змістове вивчення, бо окреслено конкретні факти з їхнього життя, можливий поступовий опис самих тварин, їхні манери й поведінка чи суто картини природи. Такі твори – це енциклопедія, світ природознавства, можливість пізнавати всі форми життя в одній збірці. Образна система досить легка для дитини – це зозуля й собака, кіт і ящірка, ворона та їжак, одуд і синиці, грачі й галки, бурундуки та жаби тощо. У поетичних рядках В. Родіонова читаємо: «Він вірним був собакою, / І мав добротну кліть, / ... / Була собача відданість, / І гідність в нім була» [2, с. 3]; або «Вигрівався на сонці котко, / Горобці потішались в калюжі. / А на полі, / Зчорнілим від стужі, /.../» [6, с. 3–4]. Цілісні картини природи також репрезентовані в дитячих творах В. Родіонова й зазвичай виражають фактографічну описовість побаченого на умовах емоційно-естетичного забезпечення. Таку тенденційність простежуємо в поезії письменника «Додолу нахилилися гілки»: «Додолу нахилилися гілки, / І ронять жовте пір'ячко у просинь. / Закон природи. Так велять віки. / Слідами літа ходить осінь. / Довкола зеленіє ще трава. / Сплітаються стежини і покоси. / Та вже на літо падає листва, / Хуртеча десь над осінню голосить... / .../» [3, с. 63]. Автор розбудовує образну лінію, що характеризується таким:

– наявністю аніматизму, тобто для наратора важливо зображувати анімалістичний світ не примітивним, не таким, що відповідає лише запитам юного віку, а одухотвореною екзистенцією тварин, які здатні виконувати важливі ролі, характеризуються високим моральним імперативом, що близький до української ментальності, не чинять зла і є зразком для наслідування. У поетичних рядках В. Родіонова «Горличка» читає-

мо: *«Горличка замерзла на зорі, / І було це у холоднім березні. / Я забрав її і обігрів, / І залишив /... / Потім все ходила назирці, / І довірливо давалась в руки. / ... / Горличка давала мені знати, / Без повітря їй не жити, не може, /... / Із прощальним стогоном вона / Грудочкою тихо затремтіла. / Горличку я випустив з вікна, / А вона летіти не захотіла...»* [4, с. 8];

– персоніфікацією, призначеність якої пояснюється потребою уподібнювати природу й тварин людині, де особливу увагу звертають на її якості (це одночасна можливість усвідомлювати саму природу та засвоювати необхідні риси суспільства). Олюднення того, що є протиставним людині, у творчості В. Родіонова дає змогу створювати такі художні зразки, що захоплюватимуть дітей і будуть їм зрозумілі, забезпечуватимуть дію й процесуальність ліричної канви. У творах В. Родіонова читаємо: *«На підсохлому болітці / Двоє лебедів. Сім'я. / Двоє сонечок по літу / Перед вирієм стоять. / На підсохлому болітці / Двоє лебедів. Сім'я. / Два віконечка до світу, До любові. /... / На підсохлому болітці / Двоє лебедів. Сім'я. / Їх любисток не зі'яв, / Щоб сердечкам не боліти»* [3, с. 33]. Зважаючи на вимоги до дитячого тексту, В. Родіонов використовує мімесис, на основі якого письменнику вдається наслідувати моделі природи та умови існування тварин, відтворювати в художніх зразках у синкретичній манері поруч із соціумом, тому знову маленький чи дорослий читач сприйматиме магістральну тенденцію висвітлення подій – оповідь про природне, про те, як співвідносяться світи: людина – природа – тварина.

Важливою відмінністю є динаміка як головна риса художньої творчості для дітей, оскільки будь-який об'єкт для осмислення потребує прямолінійного розвитку, що можливий лише з урахуванням динамічності. Динамічність є потоком живої й рухливої літературної форми, яка пластично розкриває авторський задум [1, с. 16]. У В. Родіонова її реалізація відбувається за рахунок змалювання картини-епізоду із життя тварини або стану природи, але обов'язково відбиваючи процес змін у ній. Заміна статичності у творчому доробку автора втілена в таких віршових формах, що вже набувають умовного поділу на зачин, основну частину та кінцівку, метрика стає ширшою, однак не позбавлена ритму й мелодичності, що підкреслюють внутрішню динаміку поетичного сюжету і є показником не тільки норм літературного письма, а й указують на зв'язок із тим же фольклором, який сформував чіткий ритм і мелодійність, звуконаслідування й пісенність, що зумовлено вимогами дитячого світосприйняття.

Варто акцентувати увагу на тому, що динамічним у дитячих творах В. Родіонова є все – самі герої-тварини, сюжетна лінія має розвиток, однак яскравою деталлю-штрихом авторського походження є наявність контрасту – використання антитези в характеристиці події, оскільки розвиток сюжету може обрамлюватися меланхолійним пейзажем-замальовкою, яка втрачає свою динамічність і слугує контрастом, або, навпаки, спостерігаємо за видозмінами в змалюванні природи, а сюжет набуває ознак такого композиційного прийому, як ретардація, тобто уповільнюється головна дія: *«Туманиться тиша, / Вулканиться туга. / І тайна містична / Чекає за пругом. /... / Замислений ліс / У гніздищі пташинім / Забуде літа / І засне, наче звір. / Тоді золота / Буде нічка від зір... /...!»* [3, с. 27]. Доцільно в дитячих творах письменника виокремлювати динаміку зовнішню, що надалі зумовлює градацію внутрішньої організації тексту, призводить до розвитку не тільки самого твору, а відгалужується в образну систему.

Авторська стратегія В. Родіонова розширює «художні маркери дитинства», бо не тільки реалізує вищезазначене, а й спрямована на структуральне вдосконалення форми твору, що доповнює та збагачує змістове наповнення: автор по-своєму створює різні конфігурації віршів, надаючи їм нового вигляду, аніж усталені норми. Подекуди митець членує весь текст на окремі частини, що зумовлені певною думкою, або пише ніби уривками, використовуючи три крапки (але думка від цього не втрачається), або, починаючи нову строфу, розташовує її в кінці чи середині рядка, створюючи асиметрію в побудові тощо. Таке специфічне обрамлення дитячих творів з'являється через необхідність заохочувати дітей, робити вірші не тільки цікавими, а й дивувати шляхом неочікуваної побудови, що завжди привертатиме увагу дитини. Однак форма і зміст у творчості В. Родіонова не створює ефекту відчуження одна від одної.

Вагомим для літературознавців у сфері дитячої літератури В. Родіонова стає ракурс віршів, які спрямовані на мовну модель «Я-висловлювання» з чіткою емоційною тональністю, що задана митцем і формує ставлення дитини до прочитаного – прагне зародити ті самі почуття. Відчувається перехід від дидактики до розважливої мудрості, від констатації факту до справжньої її діалектики, бо зображуване має дуалістичний характер – наповнений образ, який повчає, наприклад, любити й поважати природу, її мешканців; а з іншого боку – наявність сугестивних віянь, що забезпечують емоційний бік віршової форми (меланхолія чи ритмічність із бадьорим настроєм тощо).

Отже, реципієнт відчуває інтелектуально-раціональні елементи образного мислення митця, однак останні стають лише елементом, що художньо обрамлюється та співвідноситься з емоційно-чуттєвим, а тому не виступають на перший план і концентровано виражають дидактичність матеріалу безпосередньо глибоко в самій художній канві, позбавлені завуальовувань. Так В. Родіонов забезпечує постійне функціонування об'єктивного й суб'єктивного, де перше – наслідування та увиразнення життя тварин і природи в архетипних образах, що дає змогу максимально природно відтворити зображувану картину, а друге – забезпечує віртуозність емоційно-естетичного забарвлення, наявність додаткових відтінків стилізації висловленого, що йде від авторського «Я».

Життєлюбність у доробку В. Родіонова трактується як нагальна потреба й авторське бажання у вивченні художнього світу, відкритті його краси та духовних, матеріальних цінностей, необхідність бачити позитивне, створювати проєкцію в щасливе майбутнє – це передумова, яка питомо впливає на увиразнення сюжету. Саме тому можна простежити, що автор уникає трагічних фіналів, бо завжди зорієнтовує читача на краще, на щасливий кінець, оскільки мусить не травмувати дитячу свідомість і не порушувати норм специфіки твору для дитини.

Митець тяжіє до «позитивного» трагізму (драматизм без трагізму), адже дитину цікавить динаміка, структурним елементом якої є конфлікт позитивного й негативного (добра і зла), що повинен окреслюватись у межах дитячого розуміння. Варто додати, що якщо сюжет позбавлений елементів трагічного або того, котре виступатиме в творі як опозиція до позитивного, то зазвичай окреслюються позитивні історії розважально-повчального характеру життєвого характеру. Драматичність В. Родіонова кардинально відмінна від того, що існує в дорослій літературі, – це драматизм у межах дитячого світосприйняття, який позбавляється фатальних, жахливих картин із гострим

трагізмом. Ця особливість є потребою й головною умовою дитячої літератури.

Висновки. Унаслідок дослідження дитячої літератури Володимира Родіонова ми дійшли висновку, що художні маркери стають своєрідними концептами в його творчості, які дають нам, науковцям, змогу розкодувати задум і підхід митця в його естетичній справі. Вони базуються на інтегральній основі – поєднання педагогічних (дидактична частина), виховних, розвивальних ідей через літературну модель, обов'язковий вплив на почуття (кордоцентризм) і розум (раціональне), тяжіння до фольклорних джерел, що репрезентують ментально-психологічні основи нашої культури, реалізація народної естетики. В. Родіонов у дитячих творах удається до жвавої динаміки художнього тексту на макро- й мікροструктурі твору, до трансформацій у формі.

Література:

1. Киличенко Л. Українська дитяча література : [навчальний посібник] / Л. Киличенко. – К. : Вища школа, 1988. – 264 с.
2. Родіонов В. Мої поезії / В. Родіонов // Літературна Україна. – 2002. – 16 травня. – С. 3–4.
3. Родіонов В. Печаль крыла седого. Туга сивого крыла : [вірші, переклади] / В. Родіонов, П. Перебийніс. – Х. : Федорко, 2015. – 84 с.

4. Родіонов В. Поезії / В. Родіонов // Березіль. – 1993. – № 9–12. – С. 15.
5. Родіонов В.А. До чего потешные – братья наши меньшие : [стихи для детей] / В.А. Родіонов. – Х. : Федорко, 2015. – 148 с.
6. Філатов А. Не талантом єдиним / А. Філатов // Літературна Україна. – 2006. – 30 березня. – С. 3.

Шарова Т. М., Василенко Н. В. Художественные маркеры детства в творчестве В. Родіонова

Аннотація. В статті підкреслюється, що художественная деятельность В. Родіонова для детей имеет особенное направление, которое возможно проследить благодаря тем художественным маркерам детства, которые используются автором.

Ключевые слова: детская литература, художественный маркер, творчество, концепция.

Sharova T., Vasilenko N. Artistic markers of childhood in creativity of V. Rodionov

Summary. The article emphasizes the fact that the artistic activity for the children of V. Rodionov has a special direction, which is possible to analyze using the childhood art markers, which are used by the author.

Key words: children's literature, art marker, creativity, concept.